

Streszczenie w języku polskim

Niniejsza rozprawa dotyczy zagadnienia epentezy spółgłosek przed samogłoskami wybranych językach germańskich i słowiańskich. Omawiane języki germańskie to język angielski (jego trzy warianty – RP (*Received Pronunciation*), amerykański oraz południowoafrykański), niemiecki i niderlandzki. Językami reprezentującymi rodzinę języków słowiańskich są polski (jego standardowa odmiana oraz dialekty takie jak nieregionalny dialekt potoczny, podhalański i kurpiowski), kaszubski, ukraiński (dwie odmiany – standardowa i dialektalna, południowo-zachodnia), słowacki (oraz jego potoczny nieregionalny dialekt), bułgarski i czeski. Rozprawa podzielona jest na sześć rozdziałów.

Rozdział 1 wprowadza pojęcie epentezy spółgłoskowej przed samogłoskami oraz motywacje procesu. W rozdziale wymieniono również cele rozprawy oraz przedstawiono modele teoretyczne istotne dla analizy w kolejnych rozdziałach.

Rozdział 2 zawiera opis typologiczny przedwokalnej epentezy spółgłosek w wyżej wymienionych językach. Typologia podzielona jest na dwie główne części, omawiające odpowiednio pozycję epentezy oraz rodzaj epentetycznego segmentu. W części poświęconej pozycji, w której występują przedwokalne wstawienia spółgłosek, przyjmuje się następujące rozróżnienie: rozziw samogłoskowy i początek struktur takich jak wyraz morfologiczny, rdzeń morfologiczny lub sylaba akcentowana. Przegląd typologiczny wskazuje, że w obu środowiskach unika się sylab pozbawionych nagłosu w postaci spółgłoski. Część poświęcona rodzajowi segmentu epentetycznego pokazuje, że istnieje kilka typów spółgłosek epentetycznych. Ta część rozdziału 2 ma na celu zilustrowanie, że jakość wstawionej spółgłoski może się różnić w zależności od kilku czynników, w tym wspomnianej pozycji epentezy.

Rozdział 3 przedstawia wybrane analizy teoretyczne epentezy. Rozdział pokazuje, w jaki sposób podejścia teoretyczne analizowały ten proces w wielu językach. Rozdział podzielony jest na dwie główne części, które ilustrują dwa różne modele teoretyczne, podejście generatywne i to zorientowane na słuchacza. Omówienie modeli generatywnych obejmuje fonologię SPE, fonologię autosegmentalną i teorię optymalności wraz z jednym z jej rozszerzeń, *derywacyjną teorią optymalności* (DOT). Analizy pokazują, że modele takie jak teoria optymalności, które skupiają się na optymalizacji struktury sylaby umożliwiają bardziej wnikliwy opisu procesu niż poprzednie analizy, w których sylaba nie odgrywała tak istotnej roli. W ujęciu teorii optymalności uważa się, że przedwokalne wstawianie spółgłosek jest motywowane potrzebą zapewnienia sylabom nagłosu. Sekcja opisująca podejście do zmiany

dźwięku zorientowanej na słuchacza rzuca nowe światło na pewne zjawiska, takie jak wstawianie półsamogłosek (takich jak /j/ i /w/) pomiędzy samogłoskami. W wybranej literaturze uważa się, że przejście od jednej samogłoski określonego typu do kolejnej wymaga efektu fonetycznego percepcyjnie podobnego do półsamogłoski. Innymi słowy, zmiana dźwiękowa zorientowana na słuchacza znajduje wyjaśnienie pojawienia się półsamogłosek w rozżewie samogłoskowym w fonetyce i jej percepcji. Według niektórych źródeł, do wyjaśnienia wyżej opisanego procesu, wystarczy diachroniczne, percepcyjne wyjaśnienie, bez konieczności odwoływania się do fonologii.

Rozdział 4 formułuje propozycję analizy teoretycznej, opierając się na założeniach wspomnianych modeli teoretycznych. Zaproponowany model analizy został podzielony na dwie części, ponieważ osobno rozpatruje epentezę na początku słowa oraz w rozżewie samogłoskowym. W pierwszej części zasugerowano, że epenteza półsamogłoski na początku słowa jest motywowana przez potrzebę zapewniania nagłosu, ponieważ półsamogłoski, które pojawiają się na początku słowa, nie mogą być wynikiem przejścia interwokalicznego. W celu zobrazowania procesu wykorzystywane są dane z języka kaszubskiego. Z perspektywy analizy formalnej pokazano, że teoria optymalności ma odpowiednie narzędzia do wyjaśnienia tej obserwacji językowej. Druga część proponowanego modelu analizy dotyczy epentezy półsamogłoski w pozycji interwokalicznej, która jest częstym zjawiskiem w wielu językach. Zasugerowano, że fonologia nie jest konieczna do wyjaśnienia tego procesu. Zamiast tego stosowany jest model zorientowany na słuchacza, według którego półsamogłoski pojawiają się jako naturalny efekt fonetyczny, a zatem interwokaliczne wstawianie półsamogłosek nie powinno być postrzegane jako fonologiczny proces motywowany potrzebą zapewnienia nagłosu. W literaturze nie ma jednak zgody co do fonetycznej realizacji półsamogłosek leksykalnych i przejściowych (lub epentetycznych). Do tej pory nie wyjaśniono, czy istnieje różnica artykulacyjna oraz percepcyjna w realizacji pomiędzy różnymi typami półsamogłosek. W celu weryfikacji, przeprowadzono więc dwa badania eksperymentalne (opisane szczegółowo w rozdziale 5), mające na celu zbadanie percepcji tych półsamogłosek przez użytkowników języka polskiego.

W rozdziale 5 omówiono metody, cele, procedury i wyniki dwóch badań behawioralnych przeprowadzonych na użytkownikach języka polskiego. Oba badania mają na celu ustalenie, czy istnieje percepcyjna różnica między półsamogłoskami leksykalnymi i przejściowymi/epentetycznymi. W języku polskim istnieją słowa, które

kończą się na <uła> w pisowni, np. buła ['buwa]. Źródła są zgodne co do faktu, że takie słowa realizowane są z leksykalną półsamogłoską. Istnieją jednak również słowa, które w pisowni kończą się na <ua>, takie jak statua „statua”, które nie są jednoznacznie interpretowane. Wyniki obu eksperymentów, w których badani usłyszeli nagrania nieprawdziwych słów zakończonych na <uła> i <ua>, wskazały, że nie ma percepcyjnej różnicy między półsamogłoskami leksykalnymi a tymi przejściowymi/epentetycznymi. Taki wynik sugeruje, że proponowany model analizy półsamogłosek interwokalnych jako segmentów przejściowych, przedstawiony szczegółowo w rozdziale 4, jest wystarczający do wyjaśnienia zjawiska pojawienia się półsamogłosek interwokalnych.

Rozdział 6 podsumowuje główne punkty dyskusji. Wskazuje również kierunki dalszych możliwych badań nad zagadnieniem.